

PAMATDARBĪBAS FINANSIĀLIE REZULTĀTI UN TO PIELIETOŠANA

FINANCIAL RESULTS OF THE BASIC ACTIVITY AND THEIR APPLICATION

Anotācija

Izstrādāti divi rādītāji: pamatdarbības rentabilitāte ROP un pamatdarbības ienesīgums PIE. Modificējot ieguldīšanas darbības neto naudas plūsmas attiecību pret neto apgrozījumu un Bostonas konsultantu grupas matricu, kā arī tos apvienojot ar pamatdarbības ienesīgumu PIE, uzņēmumus var klasificēt kā rūpju bērnus, zvaigznes, slaucamās govīs un suņus.

Atslēgvārdi: pamatdarbības rentabilitāte, pamatdarbības ienesīgums, naudas plūsma, Bostonas konsultantu grupas modelis.

Abstract

Two parameters have been developed: Profit margin of the basic activity ROP and profitability of the basic activity PIE. By modifying the proportion of investment activity net cash flow against the net turnover and the Boston Consulting Group Matrix, as well as merging them with the profitability of the basic activity PIE, the enterprises can be classified as problem child (question marks), stars, cash cows and dogs.

Keywords: profit margin of the basic activity, profitability of the basic activity, cash flow, Boston Consulting Group Matrix.

Biruta GARAŅČA

Dr.oec., asociētā profesore,
Rēzeknes Augstskolas

Latgales Tautsaimniecības
pētījumu institūts

Tālr.: +371 29114989

E-pasts: gabi@parks.lv

Ievads

Uzņēmuma saimnieciskā darbība ietver pamatdarbību, ieguldīšanas darbību un finansiālo darbību. Uzņēmuma gada pārskata bilance un peļņas vai zaudējumu aprēķins tiek sastādīts par uzņēmumu kopumā. Praksē var rasties un rodas nepieciešamība salīdzināt savā starpā dažādu uzņēmumu pamatdarbības rezultātus. Šāda nepieciešamība rodas pašam uzņēmumam, salīdzinot savus pamatdarbības finansiālos rezultātus ar citu uzņēmumu, t.sk. konkurentu, pamatdarbības finansiāliem rezultātiem. Arī investorus, kreditorus interesē pamatdarbības rezultāti, kad tie pieņem lēmumu par kapitāla ieguldīšanu, it īpaši situācijā, kad jāizšķiras starp dažādiem uzņēmumiem. Tomēr finansiālie rādītāji vēl nedod iespēju pieņemt lēmumu par kapitāla ieguldīšanas izdevīgumu. Uzņēmumam var būt zemi finansiālie rādītāji, bet tās var būt sekas jaunas produkcijas apguvei, nevis sliktam darbam. Tāpat uzņēmuma finansiālie rādītāji var būt augsti, bet uzņēmumā netiek veikta ieguldījumu darbība, lai radītu pamatu tālākai uzņēmuma attīstībai. Jānovērtē arī uzņēmuma attīstības iespējas no finansiālā viedokļa.

Raksta mērķis – izstrādāt rādītājus, ar kuru palīdzību var novērtēt pamatdarbības finansiālo rezultātu, kā arī parādīt to pielietošanas iespējas uzņēmuma attīstības perspektīvu novērtēšanā.

Izstrādātie rādītāji aprobežoti, veicot aprēķinus par 30 uzņēmumiem. Izmantoti no Lursoft iegūtie gada pārskatu dati.

Pamatdarbības peļņas ROP un pamatdarbības ienesīguma PIE aprēķins

Viens no svarīgākajiem finansiāliem rādītājiem – peļņa – var būtiski atšķirties no pamatdarbības rezultātā iegūtās peļņas. Piemērs. Uzņēmuma V gada pārskatā ir sekojoša informācija par peļņu:

1. tabula

Uzņēmuma V peļņas aprēķins (t. Ls)

	2007	2006
Bruto peļņa	9 818	6 652
Pārdošanas izmaksas	-1 595	-1 877
Vispārējās un administrācijas izmaksas	-7 982	-7 157
Pārējās saimnieciskās darbības ieņēmumi	57 901	6 104
Pārējās saimnieciskās darbības izdevumi	-5 635	-6 173
Peļņa no līdzdalības asociēto uzņēmumu kapitālos	17 136	9 489

Pārējie procentu ieņēmumi	3 439	760
Procentu maksājumi un tamlīdzīgas izmaksas	-7 556	-2 096
Peļņa pirms nodokļiem	65 526	5 702
Uzņēmuma ienākuma nodoklis	-1332	-726
Pārskata gada peļņa	64 194	4 976

Peļņa 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu augusi gandrīz 13 reizes. Tajā pašā laikā redzams, ka lielāko peļņas pieaugumu devuši pārējās saimnieciskās darbības ieņēmumi un līdzdalība asociēto uzņēmumu kapitālos. No gada pārskata paskaidrojumu daļas redzams, ka pārējo saimniecisko ieņēmumu lielāko daļu sastādīja pamatlīdzekļu vērtības samazinājuma reversēšana un starpība starp kapitāla daļu pārdošanas un bilances vērtību. Pamatdarbība 2006. gadā radīja zaudējumus 2 382 t. Ls ($6\,652 - 1\,877 - 7\,157 = -2\,382$), 2007. gadā peļņu 241 t. Ls ($9\,818 - 1\,595 - 7\,982 = 241$). Kopējā peļņa 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu palielinājusies par 59 218 t. Ls, peļņa un zaudējumu samazinājums no pamatdarbības tikai par 2 623 t. Ls ($241 - (-2\,382)$). Investors, kurš vēlas ieguldīt kapitālu pamatdarbībā, vadīsies no pēdējā aprēķina rezultāta.

Iepriekš veiktais pamatdarbības peļņas aprēķins nerada grūtības. Tomēr tas neņem vērā vairākus maksājumus, kas vismaz daļēji attiecas uz pamatdarbību: nodokļus no peļņas un maksājumus par kapitāla izmantošanu.

Nodokļus no peļņas maksā no peļņas pirms nodokļiem, kuru rada ne tikai pamatdarbība, bet arī finansiālā darbība. Lai aprēķinātu no pamatdarbības peļņas maksājamo nodokļu summu, pamatdarbības peļņa jāpareizina ar nodokļu likmi, izteiktu decimāldaļskaitļa veidā. Sakarā ar to, ka nodokļus aprēķina nevis no peļņas pirms nodokļiem, bet gan no ar nodokli apliekamās peļņas, kura iegūta, koriģējot peļņu pirms nodokļiem ar rindu faktoru, kurus nosaka Likums par ieņēmuma nodokli, aprēķinā nevar lietot Likumā apstiprināto uzņēmuma ienākuma nodokļa likmi, bet gan jāaprēķina faktiskais nodokļu no peļņas slogs. Faktisko nodokļu no peļņas slogu aprēķina, dalot aprēķinātos nodokļus ar peļņu pirms nodokļiem. Tādā veidā tiek ņemts vērā ne tikai uzņēmuma ienākuma nodoklis, bet arī nekustamā īpašuma nodoklis un atliktais uzņēmuma ienākuma nodoklis. Ir pamats uzskatīt, ka nodokļu slogs vienādā mērā attiecas gan uz visu saimnieciskās darbības rezultātā radīto peļņu, gan tajā skaitā uz pamatdarbības peļņu. Tātad, aprēķināto visas saimnieciskās darbības peļņas nodokļu slogu var attiecināt arī uz pamatdarbības peļņu.

$$PP = PPPN * (1 - \text{nodokļu slogs}), (1)$$

kur: PP – pamatdarbības peļņa;

PPPN – pamatdarbības peļņa pirms nodokļiem no peļņas.

Nodokļu slogs ir izteikts decimāldaļskaitļa veidā.

Šādi aprēķināta pamatdarbības peļņa neņem vērā maksājumus par visa kapitāla izmantošanu. Likums par uzņēmuma ienākuma nodokli nosaka, ka aprēķinot peļņu pirms nodokļiem, no neto apgrozījuma atskaita arī procentu maksājumus un tamlīdzīgas izmaksas. Tā ir maksa par aizņemtā kapitāla izmantošanu, kas samazina ar nodokli apliekamo peļņu un līdz ar to arī uzņēmuma ienākuma nodokli. Tādējādi, tiek radīta nodokļu ekonomija no aizņemtā kapitāla izmantošanas, kas samazina aizņemtā kapitāla cenu.

Bet Likums par peļņas nodokli neņem vērā maksu par pašu kapitāla izmantošanu, t.i. aprēķinātās dividendes. Dividendes samazina to peļņas daļu, kas paliek uzņēmuma rīcībā. Ja uzņēmums dividenžu izmaksai novirza ievērojamu summu, par to samazinās iespējamais pašu kapitāla palielinājums un līdz ar to uzņēmuma tālākās attīstības finansiālās iespējas. Potenciālais investors, no vienas puses, ir ieinteresēts iespējami lielāku dividenžu izmaksā, no otras puses, tālākā uzņēmuma attīstībā. Jebkurā gadījumā, arī dividendes ir jāņem vērā, novērtējot uzņēmuma pamatdarbības finansiālos rezultātus, konkrēti aprēķinot pamatdarbības peļņu, kas paliek uzņēmuma rīcībā.

Būtu sarežģīti aprēķināt, kādu daļu no samaksātiem procentiem un aprēķinātām dividendēm jāattiecina uz uzņēmuma pamatdarbību, jo to izcelsme var būt saistīta gan ar pamatdarbību, gan ieguldīšanas darbību, gan finansiālo darbību. Tas praktiski nav iespējams, it īpaši pēc uzņēmuma pārskata datiem. Lietderīgi ir pieņemt, ka pamatdarbībā ieguldītais kapitāls maksā tik pat, cik maksā viss uzņēmuma kapitāls, respektīvi, pieņemt, ka pamatdarbībā ieguldītā kapitāla cena ir vienāda ar vidējo svērto kapitāla cenu uzņēmumā.

Vidējo svērto kapitāla cenu rēķina pēc formulas (2,454):

$$WACC = R_p * P/K + R_A * A/K, (2)$$

kur: WACC – vidējā svērtā kapitāla cena,

R_p – pašu kapitāla cena,

R_A – aizņemtā kapitāla cena,

P – pašu kapitāla gada vidējais apjoms,

A – aizņemtā kapitāla gada vidējais apjoms,

K – kopējais kapitāla gada vidējais apjoms.

Pašu un aizņemtā kapitāla cenu par pārskata periodu var aprēķināt, izmantojot gada pārskata datus. Pirms aizņemtā kapitāla cenas aprēķina vispirms ir jāaprēķina aizņemtā kapitāla faktiskā procentu likme, attiecinot procentu maksājumus pret gada vidējo aizņemtā kapitāla apjomu un rezultātu pareizinot ar 100. Lai iegūtu aizņemtā kapitāla cenu R_A , faktiskā procentu likme jākorrigē ar nodokļu slogu, jo kā jau minēts, aizņemtā kapitāla procenti samazina ar nodokli apliekamo peļņu un līdz ar to arī nodokļu maksājumus, radot nodokļu ekonomiju (2,458).

$$R_A = Kd (1 - \text{nodokļu slogs}), (3)$$

kur: Kd – faktiskā procentu likme.

Aprēķināto dividenžu apjoms tiešā veidā neparādās gada pārskatā. Tas ir jāaprēķina pēc formulas:

$$D = D_{g.b.} + D_{sam.} - D_{g.s.}, (4)$$

kur: D – aprēķinātās dividendes,

$D_{g.b.}$ – neizmaksātās dividendes gada beigās,

$D_{sam.}$ – samaksātās dividendes,

$D_{g.s.}$ – neizmaksātās dividendes gada sākumā.

Neizmaksātās dividendes gada sākumā un gada beigās atspoguļotas bilancē, naudas plūsmas pārskatā redzamas samaksātās dividendes.

Attiecinot aprēķinātās dividendes pret pašu kapitāla gada vidējo apjomu un rezultātu pareizinot ar 100, iegūst pašu kapitāla faktisko cenu R_p .

Šādi veicot aprēķinus, kapitāla cena ir izteikta procentos. Gan no šī viedokļa, gan no nepieciešamības salīdzināt savā starpā vairāku uzņēmumu pamatdarbības peļņu, arī peļņai jābūt izteiktai nevis absolūtā, bet gan relatīvā izteiksmē. Peļņas relatīvā izteiksme ir rentabilitāte. Lai salīdzinātu vairāku uzņēmumu datus, izmanto ekonomisko rentabilitāti ROA (peļņas attiecību pret gada vidējiem aktīviem). Kā aprēķināt pamatdarbības ekonomisko rentabilitāti? Lai to izdarītu, pamatdarbības peļņa ir jāattiecina pret pamatdarbības gada vidējiem aktīviem. Pamatdarbības aktīvi nav izdalīti bilancē. Bilances aktīvā ir rinda posteņu, kuri nepārprotami nav attiecināmi uz pamatdarbību: ilgtermiņa un īstermiņa finanšu ieguldījumi. Bet problēmu rada naudas līdzekļi. Uzņēmuma naudas līdzekļu apjomu ietekmē gan pamatdarbība, gan ieguldījumu, gan finansiālā darbība. Naudas plūsmas aprēķinā ir dati par pamatdarbības, ieguldīšanas un finansiālās darbības neto naudas plūsmām. Tie ir dati par pārskata gadu. Bilancē nauda

parādās uz perioda sākumu un perioda beigām un no šiem datiem tiek rēķināts gada vidējais naudas daudzums kasē un kontos kā gada vidējo apgrozāmo līdzekļu sastāvdaļa. Perioda rādītājus nevar salīdzināt ar momenta rādītājiem. Tādēļ autore, apzinoties rezultāta neprecizitāti, iesaka pieņemt, ka visus naudas līdzekļus ir radījusi pamatdarbība. Ņemot vērā, ka kopumā pa Latvijas komercdarbību tās aktīvu apjomā naudas līdzekļu sastāda tikai ≈ 5 procentus, autore uzskata, ka pamatdarbības ekonomiskās rentabilitātes precizitāte ir pietiekami augsta, lai varētu pieņemt lēmumus. Tātad, lai aprēķinātu pamatdarbības aktīvus, jāsummē nemateriālie ieguldījumi, pamatlīdzekļi, krājumi, debitori un nauda, ārpus aprēķina atstājot ilgtermiņa un īstermiņa finanšu ieguldījumus. Pamatdarbības peļņas attiecību pret pamatdarbības aktīviem nosauksim par pamatdarbības rentabilitāti un apzīmēsim ar ROP (P – pamata, *principal*).

$$\text{ROP} = \text{pamatdarbības peļņa PP} / \text{pamatdarbības aktīvi} * 100, (5)$$

No ROP atņemot kapitāla vidēji svērtu cenu WACC, iegūstam rādītāju, kurš atspoguļo to pamatdarbības peļņas daļu relatīvā izteiksmē, kas paliek uzņēmuma rīcībā. Nosauksim to par pamatdarbības ienesīgumu (no uzņēmuma viedokļa) un apzīmēsim ar PIE.

$$\text{PIE} = \text{ROP} - \text{WACC}. (6)$$

Tātad, pamatdarbības ienesīgums ir izteikts procentos un līdz ar to ļauj salīdzināt vairāku uzņēmumu pamatdarbības finansiālo rezultātu. Pamatdarbības ienesīgumu palielina pamatdarbības peļņa PP un samazina samaksātie procenti par aizņemtā kapitāla izmantošanu un pašu kapitāla cena (dividenžu izmaksa). Jo ar mazāku pamatdarbības aktīvu apjomu ir iegūta pamatdarbības peļņa, jo augstāka pamatdarbības rentabilitāte un pamatdarbības ienesīgums.

Pamatdarbības ienesīguma PIE aprēķina piemērs.

Uzņēmuma D bilance (Ls)

	2007. gada beigās	2007. gada sākumā
I. Nemateriālie ieguldījumi	452	1 807
II. Pamatlīdzekļi	4 810 552	4 413 911
V. Ilgtermiņa finanšu ieguldījumi	0	339 486
1. Ilgtermiņa ieguldījumi – kopsumma	4 811 004	4 755 204
I. Krājumi	2 210 632	2 026 625
III. Debitori	4 100 702	4 000 279
IV. Īstermiņa finanšu ieguldījumi	89 104	642 253
V. Nauda	180 942	354 159
2. Apgrozāmie līdzekļi	6 581 380	7 023 316
Bilance	11 392 384	11 778 520
1. Pašu kapitāls	8 912 883	8 775 615
2. Uzkrājumi	288 750	468 651
3. Kreditori	2 190 751	2 534 254
Bilance	11 392 384	11 778 520

Uzņēmuma D peļņas aprēķins (Ls)

	2007. gada beigās
1. Neto apgrozījums	9 198 338
2. Pārdotās produkcijas ražošanas izmaksas	5 827 316
3. Bruto peļņa vai zaudējumi (no apgrozījuma)	3 371 022
4. Pārdošanas izmaksas	-1 125 026
5. Administrācijas izmaksas	-2 140 956
6. Pārējie uzņēmuma saimnieciskās darbības ieņēmumi	1 594 508
7. Pārējās uzņēmuma saimnieciskās darbības izmaksas	-1 401 509
8. procentu maksājumi un tamlīdzīgas izmaksas	-66 144
9. Peļņa vai zaudējumi pirms ārkārtas posteņiem un nodokļiem	231 895
10. Peļņa vai zaudējumi pirms nodokļiem	231 895
11. Ieņēmuma nodoklis par pārskata periodu	61 737
12. Pārējie nodokļi	82 007
13. Atliktais uzņēmuma ienākuma nodoklis	-60 216
14. Pārskata perioda peļņa vai zaudējumi pēc nodokļiem (tīrie ieņēmumi)	148 367

1. Pamatdarbības peļņas PP aprēķins.

Pamatdarbības peļņa pirms nodokļiem PPPN = 3 371 022 – 1 125 026 – 2 140 956 = 105 040.

Nodokļi no peļņas = 61 737 + 82 007 – 60 216 = 83 528.

Nodokļu no peļņas slogs = 83 528 / 231 895 = 0,36. 36 procentus no peļņas pirms nodokļiem uzņēmums samaksā nodokļos.

Pamatdarbības peļņa PP = 105 040 * (1-0,36) = 67 205

2. Pamatdarbības aktīvu aprēķins.

Gada vidējais nemateriālo ieguldījumu apjoms = (452 + 1 807)/2 = 1 130.

Gada vidējais pamatlīdzekļu apjoms = (4 810 552 + 4 413 911)/2 = 4 612 232.

Gada vidējais krājumu apjoms = (2 210 632 + 2 026 625)/2 = 2 118 629

Gada vidējais debitoru apjoms = (4 100 702 + 4 000 279)/2 = 4 050 491

Gada vidējais naudas līdzekļu apjoms = (180 942 + 354 159)/2 = 267 551

Gada vidējais pamatdarbības aktīvu apjoms = 1 130 + 4 612 232 + 2 118 629 + 4 050 491 + 267 551 = 11 050 031.

3. *Pamatdarbības rentabilitāte ROP* = 67 025/11 050 031 * 100 = 0,61

4. Vidēji svērtās kapitāla cenas WACC aprēķins.

Gada vidējais pašu kapitāla apjoms = (8 912 883 + 8 775 615)/2 = 8 844 249.

Gada vidējais aizņemtā kapitāla (uzkrājumi + kreditori) apjoms = (288 750 + 468 651 + 2 190 751 + 2 534 254)/2 = 2 741 203.

Gada vidējais kopējā kapitāla apjoms = 8 844 249 + 2 741 203 = 11 585 452.

Aizņemtā kapitāla faktiskā procentu likme = 66 144/2 741 203 * 100 = 2,41

Aizņemtā kapitāla cena = 2,41 * (1- 0,36) = 1,54

Bilancē redzams, ka neizmaksātās dividendes gada beigās bija 2 553 Ls, gada sākumā 3 831 Ls. Naudas plūsmas aprēķinā redzams, ka izmaksātās dividendes 11 099 Ls.

Aprēķinātās dividendes = 2 553 – 3 831 + 11 099 = 9 821

Pašu kapitāla cena = 9 821/8 844 249*100 = 0,11

Pašu kapitāla īpatsvars kopējā kapitālā = 8 844 249/11 585 452 = 0,76

Aizņemtā kapitāla īpatsvars kopējā kapitālā = 2 741 203/11 585 452 = 0,24

Vidējā svērtā kapitāla cena WACC = 0,11 * 0,76 + 1,54 * 0,24 = 0,45

5. *Pamatdarbības ienesīgums PIE* = 0,61 – 0,45 = 0,16.

Salīdzinājumam aprēķināsim visu darbības veidu kopā ekonomisko rentabilitāti ROA.

$$ROA = 148\,367 / 11\,585\,452 * 100 = 0,32$$

Salīdzināsim pamatdarbības rentabilitāti ROP un pamatdarbības ienesīgumu PIE ar uzņēmuma visas saimnieciskās darbības ekonomisko rentabilitāti ROA. Uzņēmuma D pamatdarbības rentabilitāte ROP ir gandrīz divas reizes lielāka par ekonomisko rentabilitāti ROA. Tas izskaidrojams ar pārējās uzņēmuma saimnieciskās darbības rezultātu ($1\,594\,508 - 1\,401\,509 = 192\,999$), kas ir gandrīz divas reizes lielāks nekā pamatdarbības peļņa pirms nodokļiem. Savukārt, pamatdarbības ienesīgums PIE ir divas reizes mazāks nekā ekonomiskā rentabilitāte ROA sakarā ar peļņas novirzīšanu dividendēm. Tātad, pamatdarbības ienesīgums konkrētajā gadījumā neņem vērā pārējās uzņēmuma saimnieciskās darbības rezultātā gūto peļņu, bet ņem vērā aprēķinātās dividendes. Jāatzīmē, ka gan pamatdarbības rentabilitāte ROP, gan ekonomiskā rentabilitāte ROA, gan pamatdarbības ienesīgums PIE uzņēmumā D ir ļoti zemi. Bet, kā tas būs redzams tālākos aprēķinos, to nevar vērtēt negatīvi.

Atšķirības starp ekonomisko rentabilitāti ROA un pamatdarbības ienesīgumu PIE var būt saistītas ne tikai ar aprēķinātām dividendēm, pārējās saimnieciskās darbības rezultātā gūto peļņu, bet arī ar pārējās saimnieciskās darbības zaudējumiem, ar ieguldījumu uzņēmuma finansiālā darbībā, kurš nav devis atdevi. Pēdējos divos gadījumos paaugstinās pamatdarbības ienesīgums PIE, pārsniedzot ekonomisko rentabilitāti ROA.

Atšķirība starp ekonomisko rentabilitāti ROA pamatdarbības ienesīgumu PIE kļūst īpaši nozīmīga gadījumā, kad jāsalīdzina savā starpā vairāku uzņēmumu rādītāji. Pieņemsim, ka ir 4 uzņēmumi, kuru pamatdarbības ienesīgums PIE un ekonomiskā rentabilitāte ROA ir sekojoša:

4. tabula

Uzņēmumu E, H, T un Z pamatdarbības ienesīgums PIE un ekonomiskā rentabilitāte ROA (%)

	PIE	ROA
Uzņēmums E	51,4	17,1
Uzņēmums H	25,0	28,0
Uzņēmums T	32,9	32,9
Uzņēmums Z	26,8	36,3

Uzņēmumā E bija lielas pārējās saimnieciskās darbības izmaksas, kas radīja ievērojamu atšķirību starp pamatdarbības ienesīgumu PIE un ekonomisko rentabilitāti ROA. Uzņēmumā H pārējā saimnieciskā darbība ir radījusi peļņu un līdz ar to visas saimnieciskās darbības rentabilitāte ROA ir augstāka par pamatdarbības ienesīgumu PIE. Uzņēmums T nodarbojās tikai ar pamatdarbību un neaprēķināja dividendes. Tādēļ pamatdarbības ienesīgums PIE ir vienāds ar ekonomisko rentabilitāti ROA. Uzņēmums Z ir aprēķinājis dividendes, kas samazināja pamatdarbības ienesīgumu PIE salīdzinājumā ar ekonomisko rentabilitāti ROA.

Grupējot uzņēmumus pēc ekonomiskās rentabilitātes ROA kritērija, redzam, ka uzņēmumā Z ir visaugstākā ekonomiskā rentabilitāte ROA 36,3 %. Viszemākā ekonomiskā rentabilitāte ROA ir uzņēmumā E. Grupējot uzņēmumus pēc pamatdarbības ienesīguma PIE, iegūstam citu rezultātu:

5. tabula

Uzņēmumu E, H, T un Z pamatdarbības ienesīgums PIE un ekonomiskā rentabilitāte ROA (%)

	PIE	ROA
Uzņēmums E	51,4	17,1
Uzņēmums T	32,9	32,9
Uzņēmums Z	26,8	36,3
Uzņēmums H	25,0	28,0

Uzņēmumā E pamatdarbības ienesīgums PIE ir visaugstākais. Savukārt, uzņēmums Z ir tikai trešais pēc izdevīguma ieguldīt kapitālu pamatdarbībā. Investori parasti vēlas ieguldīt kapitālu uzņēmuma pamatdarbībā un tādēļ tiem būtu ekonomiskās rentabilitātes ROA vietā jāizmanto pamatdarbības ienesīguma PIE rādītājs. Konkrētā piemērā visizdevīgāk ir ieguldīt kapitālu uzņēmumā E.

Pamatdarbības ienesīguma PIE pielietošana uzņēmuma dzīves cikla fāzes noteikšanā

Uzņēmuma gada pārskata dati ļauj aprēķināt vēl vienu svarīgu rādītāju: ieguldišanas pamatdarbībā neto naudas plūsmas un neto apgrozījuma attiecību, izteiktu procentos. Apzīmēsim to ar IPNPNA.

$$IPNPNA = IDPNP / NA * 100, (7),$$

kur: IDPNP – ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsma,
NA – neto apgrozījums.

7. formula atvasināta no Kārļa Subatnieka mācību līdzekli „Komercedarbības naudas plūsma” 77. lpp. ievietotās ieguldīšanas naudas plūsmas un apgrozījuma attiecības INPNA formulas.

$$\text{INPNA} = \text{IDNP} / \text{NA} \quad (8), (1,77),$$

kur: IDNP – ieguldīšanas neto naudas plūsma,
NA – neto apgrozījums.

Ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmu var aprēķināt no pamatlīdzekļu iegādei novirzītiem līdzekļiem (naudas plūsmas aprēķinā negatīvs skaitlis), atņemot pamatlīdzekļu pārdošanā iegūtos līdzekļus (naudas plūsmas aprēķinā pozitīvs skaitlis). Ja rezultāts ir negatīvs, tas liecina, ka uzņēmums paplašina savu pamatdarbību, ja rezultāts ir pozitīvs, tad uzņēmums vairāk pārdod pamatlīdzekļus kā iegādājas, tātad sašaurina pamatražošanu. Attiecinot ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmu pret neto apgrozījumu arī iegūst vai nu negatīvu vai pozitīvu skaitli, kurš bez tam vēl raksturo ieguldīšanas vai pārdošanas pakāpi.

Apvienojot pamatražošanas ienesīguma rādītāju PIE ar ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmas un neto apgrozījuma attiecību IPNPNA, var izdarīt secinājumu par uzņēmuma dzīves cikla fāzi.

Bostonas konsultantu grupas matrica paredz klasificēt uzņēmumā ražotos produktus atkarībā no pārdošanas apjoma pieauguma un tirgus daļas. Vadoties no minētiem kritērijiem, produktus iedala rūpju bērnos, zvaigznēs, slaucamās govīs un suņos.

Klasifikācijas kritērijus var modificēt un attiecināt uz visu uzņēmumu. Uzņēmumus var sadalīt divās lielās grupās: uzņēmumos, kuru pamatdarbības ienesīgums PIE ir zems, un uzņēmumos, kuru pamatdarbības ienesīgums PIE ir augsts. Ja pamatdarbības ienesīgums PIE ir zemāks par nozares vidējo rādītāju, uzņēmums ir attiecināms pie zema ienesīguma uzņēmumiem. Ja pamatdarbības ienesīgums PIE ir augstāks par nozares vidējo rādītāju, uzņēmums attiecināms pie augsta ienesīguma uzņēmumiem. Kā otru kritēriju var izmantot ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmas un neto apgrozījuma attiecību IPNPNA. Pēc šī kritērija uzņēmumus arī var iedalīt divās grupās: uzņēmumos, kuru ieguldījums pamatdarbībā ir augsts, t.i. ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmas un neto

apgrozījuma attiecība IPNPNA ir negatīva un pēc absolūtā lieluma augsta, un uzņēmumos, kuri neveic vai arī veic nelielus ieguldījumus pamatdarbībā, t.i. ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmas un neto apgrozījuma attiecība IPNPNA ir vai nu pozitīva, vai vienāda ar nulli, vai negatīva, bet pēc absolūtā lieluma neliela.

Ja uzņēmumā ir zems pamatdarbības ienesīgums, tas var būt saistīts gan ar jaunu produktu apguves sākumstadiju, kad ieguldījums pamatdarbībā ir augsts, bet atdeve zema un līdz ar to uzņēmums klasificējams kā rūpju bērns, gan ar novecojušu produktu ražošanu, kad atdeve ir zema (arī negatīva) un ieguldījums pamatdarbībā arī ir zems vai vispār nav, vai arī uzņēmums ir sācis izpārdot savus pamatlīdzekļus. Tad uzņēmums ir klasificējams kā suns. Ja uzņēmumā ir augsts pamatdarbības ienesīgums PIE un ieguldījums pamatdarbībā arī ir augsts, tas klasificējams kā zvaigzne. Ja uzņēmumā ir augsts pamatdarbības ienesīgums, bet ieguldījums pamatdarbībā zems, tas klasificējams kā slaucamā govs.

Septiņu uzņēmumu pamatdarbības ienesīgums PIE un ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmas un neto apgrozījuma attiecība IPNPNA ir sekojoša:

6. tabula

Uzņēmumu S, H, Z, T, E, D un A klasifikācija pēc dzīves cikla fāzēm

	PIE(%)	IPNPNA (%)	
Uzņēmums S	1,5	0,0	suns
Uzņēmums H	25,0	-1,7	slaucamā govs
Uzņēmums Z	26,8	-2,5	slaucamā govs
Uzņēmums T	32,9	-2,7	slaucamā govs
Uzņēmums E	51,4	-7,2	zvaigzne
Uzņēmums D	0,16	-14,7	rūpju bērns
Uzņēmums A	-2,6	-189,0	rūpju bērns

Uzņēmuma S pamatdarbības ienesīgums ir zems un uzņēmums neveic ieguldījumus pamatdarbībā. Tātad, neveicot kardinālas izmaiņas, uzņēmumam nav attīstības perspektīvas un tas klasificējams kā suns. Uzņēmumu D un A pamatdarbības ienesīgums arī ir zems (uzņēmumam A pamatdarbība nes zaudējumus), bet tie veic ieguldījumus pamatdarbībā un, ja attīstība turpināsies, tiem ir varbūtība pāriet no patreizējās rūpju bērnu kategorijas uz zvaigžņu kategoriju. Tomēr jāatzīmē, ka kapitālu ieguldīt šādos uzņēmumos ir ļoti riskanti. Tiem praktiski jāveic attīstība vai nu uz

pašu kapitāla rēķina, kas ir apšaubāmi, vai jāpiesaista riska kapitāla devēji vai biznesa eņģeļi.

Visizdevīgāk kapitālu ieguldīt ir uzņēmumos zvaigznēs. Pamatdarbības ienesīgums ir augsts un kapitāla ieguldīšana pamatdarbībā intensitāte ir augsta. Izdevīgi ieguldīt pamatražošanā gan pašu kapitālu, gan aizņemto kapitālu. Uzņēmums E ir attiecināms uz zvaigžņu kategoriju.

Pārējie trīs uzņēmumi T, Z un H ir attiecināmi uz slaucamo govju kategoriju: pamatdarbības ienesīgums ir augsts, bet ieguldījumu pamatdarbībā un neto apgrozījuma attiecība ir samērā zema, kas liecina par iespējamo pāreju uz suņu kategoriju, ja netiks veikti pasākumi jaunu produktu ieviešanā un attīstībā.

Šāda uzņēmumu klasifikācija palīdz kapitāla devējiem novērtēt risku.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Kapitāla devēji parasti iegulda kapitālu uzņēmuma pamatdarbībā. Pieņemot lēmumu par kapitāla ieguldīšanu, kapitāla devējus interesē ne tikai uzņēmuma saimnieciskās darbības finansiālie rezultāti, bet tajā skaitā arī pamatdarbības rezultāti. Tādēļ ir nepieciešami pamatdarbības finansiālo rezultātu rādītāji.
2. Izstrādāti divi pamatdarbības finansiālie rādītāji: pamatdarbības rentabilitāte ROP un pamatdarbības ienesīgums PIE. Pamatdarbības rentabilitāte ROP ir pamatdarbības peļņas attiecība pret pamatdarbības aktīviem. Pamatdarbības ienesīgums PIE ir starpība starp pamatdarbības rentabilitāti ROP un vidēji svērto kapitāla cenu WACC. Izstrādāta abu minēto rādītāju aprēķina metodika, vadoties no uzņēmuma gada pārskata datiem.
4. Modificēta ieguldīšanas naudas plūsmas un apgrozījuma attiecības INPNA formula, attiecinot ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmu pret neto apgrozījumu un apzīmējot rādītāju ar IPNPNA.
5. Modificēta Bostonas konsultantu grupas matrica, klasificējot uzņēmumus pēc pamatdarbības ienesīguma PIE un ieguldīšanas pamatdarbībā neto naudas plūsmas pret neto apgrozījumu attiecības IPNPNA. Rezultātā uzņēmumi tiek klasificēti kā rūpju bērni, zvaigznes, slaucamās govīs un suņi. Minēto klasifikāciju ieteicams lietot, lai novērtētu kapitāla ieguldījumu riska pakāpi.

Izmantotā literatūra

1. Kārlis Subatnieks. Komerцsabiedrības naudas plūsma. Drukātava, 2008., 77.lpp.
2. Юджин Ф.Бригхэм, Майкл С. Эрхардт. Финансовый менеджмент. 10-е издание. ПИТЕР. 2007., 454., 458. с.